

Tööstuse hea käekäik on Eesti majandusele ülioluline

Veidi enam kui sada aastat tagasi oli Eesti veel mõnede eranditega agraarriik, kuid järgnenud aeg on toonud meile tööstuse. Seda hakkas Eesti territooriumil arendama tsaarivõim ning jätkas rahvuslikest huvidest lähtuvalt Eesti Vabariik. Seejärel tegime läbi taas sarnase tsükli, kus Eestis arendas suurtööstust üleliiduline võim. Viimased 30 aastat oleme seda taas kohandanud rohkem enda majanduse vajadustele, mille osaks on ka ekspordi edulugu.

Mida peaks meie tööstuse arendamisel silmas pidama? Millised on meie väljakujunenud rahvuslikud tööstusharud ja kuidas neid toetada? Mida uut oleks meie tööstuses vaja ja kuidas peaksime suhtuma rohepoliitikasse? Nendel teemadel arutlesid Riigikogu Toimetiste vestlusringis 15. mail Jaak Aab (SDE), Arvo Aller (EKRE), Aivar Kokk (Isamaa), Lauri Laats (Keskerakond) ja Tarmo Tamm (Eesti 200). Andres Sutt (Reformierakond) vastas küsimustele hiljem kirjalikult.

MART RAUDSAAR: Alustuseks, millised on Eesti ajalooliselt tugevad ja traditsioonilised tööstusharud, mille säilimise ja arendamise eest peaksime seisma?

JAAK AAB (SDE): Mõned eelised on Eesti tööstusel kindlasti olnud. Esialgu mõni sõna ajaloost. Põhjamaade lähedus tähendas seda, et saime kõvasti alltöövõttu – tegime kalliste kaupade tootmiseks odavama töö ära. Meil on veel puidutööstus, meil on omal toormaterjali ja oli idaturg, kuskohast seda lisaks toodi. Kriisides langes idaturg küll ära, aga suhteliselt odavat toorainet tuli ka näiteks metallitööstusele.

Tulevikus annab meie tööstusele eelise või võimaluse konkurentsisis püsida see, et meil on suhteliselt dünaamiline tööturg. Meie seadused ka väga ei poo, töökoha vahetus on suhteliselt lihtne. Veel on meil IKT lai levik. Me räägime digiriigist, aga tegelikult on ka ettevõtjad arendanud kõike väga kiiresti. Arvutioskus on inimestel küllaltki hea.

Vajalike oskustega tööjõud on probleem, kui on vaja järgmist arenguhüpet

Jaak Aab (SDE)

Foto: Erik Peinar

teha. Teatud sektoritel ei ole piisavalt ettevalmistatud tööjõudu. Siiski võivad needsamad probleemid olla tulevikus meie võimalused, näiteks lähedus Põhjamaade turule. Kui Soome ja Rootsi majandusel läheb paremini, on jälle võimalus nendele turgudele teha tööd, ka Saksamaale ja mõnele teisele Euroopa riigile.

AIVAR KOKK (Isamaa): Eesti turu väärtus on olnud ju see, et meie sisendhinnad on olnud soodsad, sealjuures kõige olulisem on olnud energia hind. Energia hind on olnud meil Põhjamaade ja naabrite hinnast alati soodsam, välja arvatud viimased kaks-kolm aastat. Eesti tööstus annab Eesti SKTst 15 protsenti ja tööga hõivatus on praktiliselt 1/5 ehk 120 000 inimest töötab tööstussektoris. Välisinvestorid on tulnud Eestisse tänu sellele, et siin on olnud energiahinnad soodsad ja ka Vene naabrus oli varem meie jaoks kasulik, sealt sai osta soodsalt toormaterjali. Põhjamaad on meile ekspordi osas väga olulised – 40 protsenti meie tööstuse ekspordist läheb Põhjamaadesse.

Puidusektor on ikkagi number üks ja meie teine hästi tugev sektor on õlitööstus ja põlevkivitööstus. Ekspordi langus on

praegu ju paljuski just õlitööstuse ja digi poolel. Kolmandaks sektoriks on toiduainetööstus. Neil kõigil on energiahindade tõttu praegu suured mured. Kuna sisendhinnad on tõusnud, ei julge keegi investeeringuid teha. Puidusektori inimesed ütlesid väga selgelt, et ühtegi investeeringut nad hetkel Eestisse ei julge teha, sest tulevik ei ole helge. Näeme, et meie naabritel Lätil, Leedul, Soomel ja Rootsil läheb tunduvalt paremini kui meie majandusel. Eesti on ainuke riik Euroopa Liidus, kelle majandus on miinuses, mitte tõusus.

LAURI LAATS (Keskerakond): Aivar tõi kolm tööstuse prioriteetsemad ja suuremat valdkonda välja. Mina tooks juurde laevatööstuse. Ma arvan, et meil on potentsiaali seda veelgi arendada ja oma oskusi sinna rakendada. Kindlasti on võimalik sellel harul välisurgudel laineid lüüa. Meil on väga head näited ju paari ettevõtte osas täiesti olemas.

Üks tulevikku vaatav haru, mis võiks tekkida, puudutab energieetika arengut. Rohepöörde raames hakkab nii mõndagi juhtuma. Kui räägime ressursidest, mida praegu suuresti ammutab ja toodab Hiina näiteks samadest maavaradest, mida Hiinas ei leidu sellistes kogustes. Hiina torkab silma sellega, et nad on suutnud need maavarad Aafrikast välja kaevata ja enda juurde tuua, neid väärindada ehk toota lõpptooteid. Olgu siis akusid, magnettooteid, vasktooteid, mida kogu maailm ja eeskätt Euroopa hakkab lähiajal suurtes kogudes kogustes vajama.

ARVO ALLER (EKRE): Põlevkivitööstus tuleks ümber profileerida.

Põlevkivikeemia, puidutööstus, puidukeemia – oluline on lõpptoodete tootmine. Meil ei ole mõtet väärindamata puitu välja viia. Kolmandaks toiduainetööstus, kus toimub samuti töötlemine, olgu seal näiteks vesiviljeluse tooted, kalandus. Need kolm asja on traditsioonilised. Paraku on nendele pandud peale ka kõige rangemad

nõuded ja piirangud. Iduettevõtlust ma tööstuseks ei nimetaks, pigem on see teatud nišivaldkond.

Rääkides tulevikust: piirkonniti on muidugi Ida-Virumaa see, kus on tööstusparkide ja tuulikute ehitamise võimalusi. Kohtla-Järvele ehitatakse ja Narva juures rajatakse magnetitehast. Praegune sõjaolukord ja Vene piiri lähedus on meie õnn ja õnnetus. Müts maha nende ees, kes julgevad siia praegu investeerida. Peame hoidma oma traditsioonilist tööstust ja alati tasub juurde tulevaid toetada. Üks suur võimalus on sadamad, kuhu oleks võimalik rakendada ressursi nii tööstusettevõtete näol kaupa sisse tuues kui kaupa välja viies. Paraku on kadunud tekstiilitööstus Narva Kreenholmi näol.

Ma ei taha näha, et põlevkivipuidu ja toiduainetööstus rohehulluse piirangute raames samuti ära kaoksid.

TARMO TAMM (Eesti 200): Minu arvates saigi Eesti tööstus alguse suurest palgavahest, kui nõukogude aeg otsa sai ning meil oli odavam teha samu asju, mida naabrid pidid tegema võib-olla maailma kõige kallimalt. Meie keeleoskus oli suure tõenäosusega oluliselt parem kui teistel nõukogude impeeriumist pääsenutel.

Me saime kogemuse kiiresti kätte. Puidutööstus ongi ehitatud viimase 30 aastaga sisuliselt nullist ja praegu oleme minu arusaama järgi tööstusega väga paljudes kohtades jõudnud sinna, kust me samamoodi edasi tehes enam palju rikkamaks ei saa. Me ei saa palkasid tõsta. Kui sa teed näiteks puitmaja Rootsi turule, siis ei ole reaalne, et eestlased saavad rohkem palka kui rootslased. Seda väga naljalt ei juhtu, siis teevad rootslased ise. Ainus variant on teha oma toode. See peaks olema unikaalne ja seda peaks olema võimalik müüa mitte ainult Skandinaaviasse, vaid üle maailma. Inimesed peavad tahtma osta just sinu toodet – vaid sel juhul on võimalik kallimalt müüa, rohkem raha saada ja oluliselt rohkem palka maksta. Ma arvan, et see peaks olema arengusuund.

Toit, puit, põlevkivi – need on kõik vanad asjad. Põlevkivikeemia on väga mõistlik, rohepööre on samuti väga mõistlik asi. Lihtsalt toimub üleminek fossiilselt süsinikukasutuselt biogeense süsinikukasutuse juurde. Eesti ressurss on selles vallas Euroopas kindlasti üks parimaid, nii et me oleme üliheas positsioonis, kui me seda vähegi mõistlikult ära kasutame.

MART RAUDSAAR: Kuidas me saaksime säilitada ja arendada enda tööstuse konkurentsivõimet?

JAAK AAB: Odava tööjõu aeg on otsas, see ei ole enam meie konkurentsieelis. Küsimus on tootlikkuses ja lisandväärtuses, mis tööstusesse tuleb. Käimas on erinevad revolutsioonid, mis tähendavad väga palju muutusi. Tehisaru, automatiseerimine, robotiseerimine, tehnoloogia

Käimas on erinevad revolutsioonid, mis tähendavad väga palju muutusi. Tehisaru, automatiseerimine, robotiseerimine, tehnoloogia areng.

JAAK AAB

areng. Ei tasu jälle rääkida, et meil ei ole siin mitte midagi tehtud. Ma toon näiteks rakendusuuringute programmi, kus teatud pilootprojekte sai arendada. Ehk teadus- ja arendusinnovatsiooni parema sidumise. Teaduse ja arenduse sidumine ettevõtjate väljakutsetega, nende toetamisega.

Väga oluline otsus oli avalikul sektoril panustada teadus- ja arendusinnovatsiooni üks protsent SKTst. Kindlasti annaks seda efektiivsemalt kasutada, aga vähemalt on avalik sektor oma ülesande täitnud,

mildest ka ettevõtjad on kaua rääkinud. Nüüd oleks vaja nügida osalisi erinevate meetmete kaudu. Tegelikult riik ongi oma või Euroopa Liidu rahaga nüginud sedasama tehnoloogiat – automatiseerimist, digitaliseerimist. Näiteks EASi meetmetes on Euroopa rahaga arendust juba aastaid toetatud nii, et kui keegi automatiseerib oma ettevõttes protsesse, siis ta saab toetuse, aga lahendus on kättesaadav kõigile.

Tuleks jõuda selleni, et kui meie ettevõtted panustavad praegu teadus- ja arendusinnovatsiooni umbes ühe protsendi SKTst või natukene rohkem, siis eesmärk oleks kaks protsenti SKTst. Tundub ümmargune asi, aga riik läbi teatud arenduste kindlasti saab kaasa aidata või nügida selles suunas, et automatiseerimine, digitaliseerimine ja uue asjana tehisarude arendamine edeneks.

Kui meil ei ole ka energia ega tootmise sisendhinnad enam soodsamad, siis loomulikult saab ainult automatiseerimisega edasi minna.

AIVAR KOKK

Energeetikast oleme palju rääkinud. Ühest küljest toimub energiahindade tõus, aga ka taastuvenergeetika arendamine loob võimalusi. Näitena võib tuua regionaalse ettevõtluse arengu, kus kohalikul omavalitsusel on ka oma roll, kuid me ei ole neis tekitanud motivatsiooni. Tegin korra ettepaneku, et juriidilise isiku tulumaksust ehk dividendide tulumaksust võiks osa omavalitsusele minna, et motiveerida teda tegelema ettevõtluskeskkonna loomisega. Tööstuspark on

lihtlabane näide, aga on veel lubade taotlemise protsessid, bürokraatia.

Omavalitsus peaks tunnetama, et ta peaks taastuvenergeetikasse panustama. Roheenergeetika arendamine ei jagune küll väga ühtlaselt üle Eesti, aga kui vaata mandri tuulikuid-päikeseparke, siis need ei ole Tallinnas ja Tartus – need ongi üle Eesti. Ehk kui tööstusel on vaja odavat elektrit, siis see tööstus või tulevikutööstus tekibki sinna, kus toodetakse elektrit. Kui on vaja energiat kasutada mahukalt, siis need tööstused hakkavad paiknema seal, kus elektrit toodetakse, et võrgutasusid minimeerida ja saada elekter võimalikult odavalt kätte. Nii et teatud arengud iseenesest praegu toetavad ka ettevõtlust ja regionaalset arengut.

Rääkisin ka rakendusuringute programmist. Seal saavad kokku teadusarendusettevõtlus ja innovatsioon. Sinna tuleb kindlasti veel panustada. On väga palju häid projekte, näiteks vesinikulahenduste projektid, mida teeb Euroopa Liit ja mis on Eestis prioriseeritud. Sinna saab anda riigiabi reeglite kohaselt Euroopa raha ja riigi toetusraha. Kõik see juba toimib. Kindlasti tuleb teha teatud revisjon. Mul on hea meel öelda, et homme [16. mail] on Riigikogus oluliselt tähtsa riikliku küsimusena arutusel Eesti majanduse konkurentsivõime arendamine. Eesti Panga president Madis Mülleri tegi ettepaneku luua konkurentsivõime ekspertkogu. Majanduskomisjoni algatusel selline ekspertkogu loodi ja väga huvitav on näha ka homsel arutelul ja edasises protsessis, kuidas me nende ettepanekutega edasi saame minema. Eks see ole testimise küsimus, kuidas majandusministeeriumi pikka plaani konkurentsivõime ekspertkogu ettepanekutega sünkroniseerida või mitte.

AIVAR KOKK: Väga palju Eesti tööstusi oli varem maailmatasemel, aga kui räägime puidutööstusest, siis enamik uusi tehaseid ongi juba maailma kõrgtehnoloogiaga ja seal ei ole uut midagi juurde tuua. Areng toimub loomulikult moel.

Aivar Kokk (Isamaa)

Foto: Erik Peinar

Alati on võimalik tehisaru juurde tuua ja automatiseerida veel kuskilt midagi, kuid nii toiduainetööstus kui ka puidutööstus on minu arvates meil hetkel tiptase.

Kus saaks kokku hoida? Kui Jaak ütles, et päikesepaneelidega on võimalik tööstuselektrit toota, siis talvel seda teha ei saa ja suvel saab ainult päevasel ajal. Energiaprobleem on Eestis kõige olulisem. Tuleb leida kõige optimaalsem lahendus. Praegu soovitakse Eestis kõike arendada: panna miljardeid küll meretuuleparki, küll aatomienergiasse, vesinikutehnoloogiasse. Siis räägitakse gaasist, mis on kõige kallim viis elektrit toota. Võib-olla oleks mõistlik korra laua taha istuda ja kokku leppida, kuidas Eesti energiatarbimise vajadus 8,5 teravatti kätte saada. Oluline on see, et me talvekülmaga tippkoormuse ajal hätta ei jääks. Samuti on oluline leppida kokku, kus me elektrit toodame. Kas kõik Eestis või kuskil mujal? Eesti Energia on arendanud oma tuule- ja päikeseparke väljaspool Eestit, kuna Eesti vahepeal pidurdas neid. Lausa kümme aastat ei saanud ühtegi tuuleparki arendada ega rajada.

Praegu ei oota ettevõtjad minu arvates muud kui maksurahu. Me kuuleme iga

päev uutest maksuplaanidest – mootor-sõidukimaks, maamaks, suhkrumaks. Käibemaksu sisend ekspordi ei mõjuta, aga siseturgu mõjutab. Kui järgmisest aastast tõuseb tulumaks, siis tõusevad kõik sisendhinnad. Nii nagu mõni mees enne ütles, et kui me olime odav töäjõud, siis enam meil seda odavat töäjõudu ei ole.

Kui meil ei ole ka energia ega tootmise sisendhinnad enam soodsamad, siis loomulikult saab ainult automatiseerimisega edasi minna. Seal pörkame aga peaga vastu seina, sest paljud ettevõtted on juba oma tehased rajanud koos tiptasemel tehnoloogiaga. Mõtlen Jõgeva külje all asuvat vineeritehast, seal ei ole enam midagi väga automatiseerida ega uut tehnoloogiat lisada, sest ongi maailma tipp. Kui õlitehas Jõgeva külje all 2011.–2012. aastal püsti pandi, siis oli see maailma tiptase. Kuhu sealt edasi minna? Kui Eesti riik tahab olla tööstusriik, siis peame tegema kõik selleks, et energia hinnad oleks võrreldes naabritega madalad.

LAURI LAATS: Kui räägime üldiselt konkurentsivõimest, siis tuleb vaadata suuremat pilti, Euroopa Liitu ja kõiki 27 liikmesriiki. On selge, et USA ja Hiina on meist 30 aastaga pikalt ette läinud. Kui vaatame SKT kasvu elaniku kohta, siis Euroopas on see 30 protsenti, USAs 60 protsenti. Järelikult teevad nad midagi palju paremini kui meie. Kui vaatame Global 500 suurettevõtteid, mis on liigitatud suurettevõtteks käibe alusel, siis 55 protsenti nendest ettevõtetest asub just USAs ja Hiinas ning umbes 70 ettevõtet neist 500st asuvad Euroopa Liidus – see näitab tegelikku olukorda. Reeglina tekivad ja laienevad ettevõtted seal, kus on potentsiaali, arendusi, innovatsiooni. Arvud näitavad selgelt, et USA ja Hiina on selles valdkonnas olnud tunduvalt tublimad kui Euroopa Liit.

Konkurentsivõime puhul jääb loomulikult hästi palju bürokraatia taha ja peame tunnistama, et vaatamata sellele, et meil on Eestis tublisid ettevõtteid, on

Arvo Aller (EKRE)

Foto: Erik Peinar

juba Euroopa Liidu turule saamine väga keeruline. Meil ei ole ühisplatvorme, digiplatvorme. Meil ei ole ühist kinnisvararegistrit, ettevõtete registrit. Ei ole ühist hankeplatvormi, mis tegelikult pärsib suuresti juba sisemajandust Euroopas ja see kindlasti mõjutab kogu konkurentsivõimet.

Eesti peaks selgemini ka Euroopa Liidu Nõukogus selle välja ütleva, selle eest seisma. See on nõukogu küsimus, et need protsessid võimalikult kiiresti ellu viia. Just väiksemad riigid võidaksid kõige rohkem, kui tekiks ühised platvormid.

Kui räägime sellest, kuidas riik saaks meie ettevõtteid, majandusharusid ja tööstusharusid aidata, siis siin on paljuski jäänud asi kinni krediitide ja ekspordigarantiide taha. Näiteks Saaremaal laevu valmistav ettevõte on korduvalt välja toonud, et kuigi nende tooted on väga head ja nad on ka laiast maailmast väga head tagasisidet saanud, ei saa nad osadel hangetel osaleda, kuna tellija poolt on kriteeriumites nõutud, et hankes osalemiseks peab neil olema akrediteering. Neid vahendeid lihtsalt ettevõtetele ei ole. Eesti riik võiks siin garantiikirjadega meie ettevõtetele appi tulla.

Kui räägime potentsiaalset lisaks kolmele traditsioonilisele tööstusharule,

siis rohepööre on loomulikult väga suur potentsiaal ja võimalus. Kogu Euroopa peab mõistlikul sammul liikuma selles suunas. Praegused ambitsioonid on natuke ennatlikud, väga keeruline on neid ka saavutada. Oleme pikalt olnud Venemaa nafta- ja gaasitoru küljes, oleme tundnud ennast päris mugavalt ja nautinud odavat energiat, kuid see aeg on läbi. Teiselt poolt tahame kiiresti läbi viia rohepöörde. Tähtajad on paika pandud, aga kui me teeme seda väga kiiresti, siis oleme teise suurriigi – Hiina – toru otsas. Hiina hoiab näiteks 70 protsenti kogu akutööstusest enda käes, Euroopa Liit ainult seitse protsenti. Just nimelt sinna sektorisse on vaja panustada. Eestis on väga suur potentsiaal sinna sektorisse panustada ja seda tööstusharu arendada.

ARVO ALLER: Eesti konkurentsivõime on seotud kogu Euroopa konkurentsivõimega ja kui me rohehulluse taustal hakkame vaatama, kui palju Euroopa maailma kontekstis CO₂ toodab, siis selle proportsioon on nagu akude tootmisel. Akudest seitse protsenti toodab Euroopa Liit ja kaheksa protsenti süsinikuheitest tuleb samuti Euroopa Liidust. Me võime siin võimelda, aga kahe Narva korstna kinni panemine maailma ei päästa. On öeldud, et kui kogu Euroopa paneks oma tehased päevapealt seisma, siis maailma heited sellest ei väheneks.

Meil on Ettevõtluse Arendamise SA ja Ettevõtluse ja Innovatsiooni SA – EIS nagu EI Saa, abi sa sealt ei saa. Mu hing kuulub maaelule ja põllumajandusele. Selle teema kontekstis olid põllumehed süsinikuheite vähendamiseks valmis kokku panema rohugaanuleid tootva ja eksportiva tehase. Eesti pind võimaldaks seda. Aga kuna ettevõtted on tegelenud põllumajandusega, siis tuligi sealt vastus, et me ei saa sellist ekspordile suunatud, oma asja väärindavat asja teha. Nad isegi ei mõtle selle üle, vaid ütlevad: see ei lähe! Tootja peab mõtlema mingeid teisi optimeerimisvahendeid. Õeldi, et tee uus

ettevõtte. Miks peaks ettevõtja hakkama ennast jälle tükeldama? Ta tegutseks selle baasi pealt, kus ta toodab põllumajandus-tooteid, korjab kokku rohumaad toodangu ja töötleb ringi.

Süsinikuheite osas olen täiesti nõus, et seda peab vähendama. Neid tehnoloogiaid Eestisse sisse tuua oleks mõistlik. Meie sadamate potentsiaal on veel kasutamata. Sadamate juures on mitmeid tööstuste arendusi, sinna on huvilised valmis tulema. Kuid nende soov on, et Eesti riik oleks selle ettevõtmise taga. On tegemist proteiinitehase loomisega või tuulikute tegemisega – ekspordi võimalusi meil on. Investorile annaks riigi eriplaneeringu näol või riigi osalise rahastusega toeks tulemine kindluse, et tema investeering on tulevikus tasuv nii tema kui ka Eesti riigi jaoks.

TARMO TAMM: Rohepöore on üks hästi tore asi. Eestis oleme selle ise kuidagi natukene ära vusserdanud, sest oleme väga eesrindlikud piirangute osas, aga väga taga investeeringute osas. Minu arvates ei ole mõtet rohepöördega vaielda. On mitu põhjust, miks sellega ei ole mõtet vaielda. Kui Euroopa Liit on otsustanud, et rohepöore on hea asi, siis on täiesti mõttetu sellega vaielda. Peaks vaatama, kuidas seda ära kasutada kõige kasulikuma moel meile endale, oma majandusele ja inimestele. Millegi kinnipanek ei rahulda meie vajadusi, uute asjade lahti tegemine küll. Teha graanuleid rohust ehk sisuliselt korjata põllu pealt süsinik kokku ja eksportida on igati mõistlik tegevus ja jube kahju, kui meie seadusandja ei ole võimaldanud seda toetada.

Tööstuse mure on see, et ei kohalikud omavalitsused (KOV) ega valitsus ei ole tööstusest ülemäära hoolinud. Lihtsalt ei hooli! Tööstus on omaette olnud vaatamata sellele, et moodustab SKTst 15 protsenti, aga ekspordist, mis on olulisemgi, 30–35 protsenti. Tööstus on ülioluline.

Olen ka mõelnud selle peale, et KOV võiks saada näiteks kolm protsenti

ettevõtete tulumaksust, et tal oleks huvi tehase vastu. Muidu neil ei ole mitte mingit huvi. Võiks saada samamoodi tuuliku eest tasu. Kui RMK metsa raiub, siis iga raiutud tihumeetri pealt võiks saada mingi raha. Kui kruusa kaevandatakse, siis võiks KOV mingi raha saada. KOVil oleks huvi kõikide nende asjade vastu, sest lõppkokkuvõttes kipub olema niimoodi, et maal tehakse asju linnainimese jaoks. Linnainimesed korjavad raha kokku ja titlevad, et te olete nii lollid seal maal, et äkki natuke jagame teile ümber. See on oma olemuselt väga vale.

Riik võiks võtta ennast kokku ja teha teadusmahuka tööstuse asekanstleri rolli. Võib tunduda küll, et kärpe ajal uue ameti loomine on halb plaan, aga riigis on väga palju erinevaid rolle, mis takistavad ettevõtlust, kuna ametnikud töötavad usinalt. Siht on justkui seatud takistamisele ja seda natuke usinalt tehaksegi. Mina ei näe, kes kannab tööstuse toetaja rolli, ja see on suur probleem.

Sadamate juures on mitmeid tööstuste arendusi, sinna on huvilised valmis tulema. Kuid nende soov on, et Eesti riik oleks selle ettevõtmise taga.

ARVO ALLER

Muidugi on puhas energia väga oluline. Kui puidutööstuse, mis on tõesti maailma tipus ja väga arenenud, kasutatav energia tuleb põlevkivist, siis nende EPT ehk keskkonna jalajälje deklaratsioon on võrreldes näiteks soomlastega, kes kasutavad hüdroenergiat, aga ka rootslastega, palju kehvem. Kui see päriselt konkurentsisis oluliseks saab, siis see hind isegi ei loe, sa

oled selle pärast konkurentsivõime kehvemas positsioonis. Deklaratsiooni numbrid on oluliselt halvemad.

MART RAUDSAAR: Kuidas me peaksime suhtuma rohepöördesse?

JAAK AAB: Rohepööre on väga loll termin. Me räägime roheleppest. Oleme ÜRO või Euroopa Liidu tasandil kokku leppinud teatud eesmärkides, kuhu me kliimapoliitikaga ja keskkonnapoliitikaga liikuda tahame. Eesmärk on õilis.

Kindlasti on Euroopa Komisjoni ja Euroopa Liidu poolt rapsimist olnud, aga eesmärki vaidlustada meil iseenesest ei ole võimalik. Oleme nende eesmärkidega nõus olnud. Pigem on küsimus teostamisest. Ma olen palju rääkinud, et roheleppetingimuste täitmise loob ka uusi võimalusi nii energeetikatasandil, tööstuste tasandil kui ka ettevõtete arendamise tasandil. Peame sellele vaatama kui võimalusele. Peame riigis kokku leppima tempo ja prioriteetid.

Kõik ütlevad, et ei tahagi kliimakinndla majanduse seadusest kuulda. Ma kuulsin selle kontseptsiooni, mida Kristen Michal tutvustas, ja arvan, et seal on päris mõistlikke asju sees. Me saame kasutada ka sellist ressursi, mida varem ei ole kasutatud tehnoloogiate arendamiseks. Näiteks CO₂ kvoodikaubanduse rahast, mida on erinevatel eesmärkidel (avaliku sektori ja kohaliku omavalitsuse) hoonete energiasäästuks kasutatud või rongide ostmiseks.

On seatud eesmärgiks, et 30 protsenti CO₂ kvoodikaubanduse rahast peaks minema tehnoloogia arendusse ehk nendesse meetmetesse, kus riik saab nügida tehnoloogia arengut. TAI-d – digitaalseerimist, automatiseerimist just sellises tööstuses, mis on keskkonnasäästlik, ressursisäästlik ja mis aitab toota tulevikuenergiat, näiteks vesinikuprojektides.

Kui kliimakinndla majanduse seadus peaks siia sügisel tulema ja teeme ka kokkuleppe, siis see iseenesest juba püstitab eesmärgid ja annab teatud võimalused.

Lauri Laats (Keskerakond)

Foto: Erik Peinar

Seal sisaldub põhimõte, et anname tööstusele hingamisruumi. See ei tähenda, et need on väga saastavad tööstused, aga me anname võimaluse, et saab tekkida keskkonnasäästlikku, aga samas ka suurema mahuga tööstust.

Samal ajal peame tegema energeetikas teatud otsuseid. Jälle hakkavad kõik rääkima, et paneme kinni. Ei pane seni kinni, kuni on põlevkivi vaja. Las ta olla. Ainult häda on selles, et põlevkivienergia või -elekter ei pääse Euroopa Liidus turule nende reeglitega, milles me oleme kokku leppinud. Midagi ei ole teha. Meie võimuses ei ole neid reegleid ja eesmärgi muuta, peame sellest aru saama. Oleme ise need eesmärgid püstitanud, oleme nendega nõus olnud. Põlevkivil on tulevikku, mina usun põlevkivikeemiasse, aga mitte põlevkivienergeetikasse. Seda seni, kuni meil on vaja energiaravust, seni kuni meil on vaja tagada sinkroniseerimist, kohe-kohe algab desinkroniseerimine Venemaast ning meil on vaja juhitavat võimsust. Mitte keegi muidugi ei hakka seda kinni panema. See maksab, aga ju siis me peamegi peale maksma, midagi teha ei ole. Selleks, et see ressurss oleks meil olemas, lambid põleksid ja ka tööstus saaks piisavalt elektrienergiat.

Pikemas perspektiivis on vaja tegeleda tööjõuga ehk haridussüsteemiga.

Kutseharidusreform võiks arvestada ka roheleppe suundumustega. Haridus ei saa olla sellest sõltumata. Kui me oleme need eesmärgid võtnud, siis järelikult tuleb ka hariduses sellele rõhku panna, et tööjõud vastaks meie ootustele. Ma loodan kutseharidusreformile. Meil läheb pärast põhikooli 70 protsenti lastest gümnaasiumisse, Soomes on see protsent 40. Ülejäänud lähevad kutsekooli, sealt rakenduskõrgkooli ja hiljem võivad ülikooli minna. Süsteem on absoluutselt teistpidi. Meil on puudu inseneridest, rakendustehnoloogia erialadest. Me valmistame ette väga palju humanitaare, ka mina olen selline, paljud meist. Sellega peab tegelema.

Roheprojektide juures tuleb läbi mõelda kapitali kättesaadavus. Siin on teatud riiklike meetmeid, Euroopa Liidu meetmeid, aga üks suuremaid probleeme on praegu see, et intressid on meie ettevõtlust väga kõvasti löönud. Kas KredExi või MESi meetmetega peab looma finantsinstrumenti ehk käenduse. Saab suunata, millised tööstused, millised tehnoloogiate arendused saavad riiklike käendustega pangalaenu odavamalt kätte.

AIVAR KOKK: Mul on hea meel, et Jaak on aru saanud, et põlevkivienergiat ei saa enne kinni panna, kui ei ole midagi kõrval. Juhitavat elektrit on vaja ja seda peab olema umbes 1000–1100 megavati koguses, et ka talvel ellu jääda. Halval päeval on vajadus 1600 megavatt-tundi energiat.

Väga palju on võimalik CO₂ kokku hoida taristu ja transpordi pealt. Oleme aastaid biogaasi investeerinud ja siis tuleb äkki kokkulepe, et 2030. aastast ei tohiks biogaasi ühistranspordis kasutada. Ma küsin, et millised ametnikud on selliseid kokkuleppeid teinud, kui riik on investeerinud biogaasi? Biogaasi võiks toota tunduvalt rohkem, kui me toodame! Kogu Eesti ühistranspordi saaks rahulikult panna biogaasiga sõitma. Kõiki autosid ja ronge ei ole võimalik elektriga sõitma panna, sest elektritootmise vajadus kasvab iga päev. Teame, et elektri hind on odav,

kui päike paistab ja on tuult, vett on hüdroelektrijaamades palju ja tuumajaamad ei ole Soomes katki.

Tuleb Auvere korstnasse otsida rohkem filtreid, et kõik kinni püüda, mida püüda annab ja mitte karjuda, et sinna ei tohi hakkepuitu sisse panna. Oleme Eestis pelletitootmist arendanud ja müüme kuude-seitsmesse riiki, mis on oma vanad kivisõelektrijaamad pelletile üle viinud. Pelleti peale üleviimine maksab suurusjärgus 80 miljonit, see on kõige odavam üleminek rohepöördele.

Eestis on viis põlevkivikatelt, mida tahetakse kinni panna. Ma ei ole kunagi pelletimeeste toetaja olnud, aga selle koha pealt olen vist üks suurimaid toetajaid. Miks teeme lollusi? Kaks kuni kolm miljardit tahetakse investeerida

Kui räägime potentsiaalset lisaks kolmele traditsioonilisele tööstusharule, siis rohepööre on loomulikult väga suur potentsiaal ja võimalus.

LAURI LAATS

meretuuleparkidesse, aga räägitakse, et seda elektrit ei ole vaja Eestisse, vaid Lätti ja Leetu. Räägime 1000–1100-megavattisest gaasiturbiinist, kuid meil on endal 300-megavattine gaasiturbiin Eleringil juba olemas. Anname selle Eesti Energiale üle ja on üks mure lahendatud. Kui on tippkoormust vaja, paneme selle lihtsalt käima. Räägime vesinikutehnoloogiast, peaks aga teadma, et elektrit saab sealt tagasi ainult ühe kolmandiku. See on kõige kallim tehnoloogia.

Kui taristu, teed oleksid korras, siis autod tekitaksid ka vähem CO₂. Võib-olla

tõesti juhtub ime, et 2035. aastal on elektriautod, kuid kardan, et see uus Euroopa Liidu seltskond, kes juunis valitakse, mõtleb küll natukene teistmoodi, kui siinamaani on mõeldud. Saksamaa on juba ideele bloki peale pannud.

Saame rohepööret teha nii, et meie ettevõtjatel ja inimestel ei tekiks suuremat maksukoormust või hindade tõusu, et oleksime konkurentsivõimelised. Keegi ei ole selle vastu, aga asju tuleb mõistlikult teha ja Eesti ei pea olema siin esimene. Oleksime keskmiste seas ja vaataksime, kuidas see oleks Eesti riigile, Eesti ettevõtjatele ja inimestele kõigile kasulikum. Minu arvates oleme nii mõneski asjas ülipüüdlikud, kuid ikka tahetakse mõni punkt juurde panna ja veel karmimaks teha kui Euroopa Liidus on tehtud. Mulle meeldib soomlaste maailmavaade, et teeme tasa ja targu seda, mis on meie riigile ja inimestele vajalik. Püüame, et väga hammasrataste vahele jää. Teeme asja mõistuse ja tarkusega.

Riik võiks ennast kokku võtta ja teha teadusmahuka tööstuse asekantsleri rolli.

TARMO TAMM

LAURI LAATS: Energeetikat, rohepööret ja konkurentsivõimet tuleb käsitleda ühe teemana.

Arvestades, kus me praegu rohepöördega oleme, siis Euroopa Liidus on kehtestatud CO₂ maks, mida ei ole USA-s ja Hiinas. Seetõttu on see globaalses mõttes pärssiv faktor.

Euroopa liidrid on selgelt hakanud signaale saatma, et rohepööre on üle jõu käiv. Näiteks otsus, et aastast 2035 ei tohiks Euroopas rohkem toota ega müüa

fossiilsetel kütustel töötavaid sõidukeid. Tõenäoliselt see otsus pööratakse tagasi või vähemalt pidurdatakse, seda ei ole 2035. aastaks võimalik teha. Kui isegi oleks võimalik teha, siis sellest saaks kasu ainult Hiina majandus.

Rääkides summadest, palju Euroopas tuleks rohe-eesmärkide täitmiseks 2030. aastaks raha panustada, siis see on 800 miljardit. Kui räägime eesmärkidest, mis on pandud 2050. aastaks, on see 2,5 triljonit eurot.

Kui seda tehakse sellisel viisil, nagu see praegu paistab, siis eelkõige saavad sellest kasu Hiina ja USA, kuna nad on oma tehnoloogia poolest rohkem arenenud ja suudavad rohkem toota. Ja kui jällegi Euroopa lihtsalt otab teenuse sisse, siis ega me väga sisemajandust ei turguta. Praegu käibib Euroopas ületõldine mudel, et globaalselt ostetakse kokku odavamalt ja püütakse siin siseturul maha müüa.

Keskerakond ei ole rohepöörde vastu. Aga seda tuleb teha mõistlikult, et rahast, mida siia tahetakse investeerida, oleks ka sisemajanduses kasu. Et see tõstaks konkurentsivõimet, annaks ettevõtetele arenemisvõimalust ja loomulikult uute tehnoloogiate rakendamist, innovatsiooni jne.

Eesti puhul on sama paralleel. Me võime ju palju huvitavaid asju teha, nagu näiteks tuumajaam, ehitada tuulikuid merre jne, aga kokkuvõttes maksab selle investeeringu keegi kinni. Selle maksab kinni eelkõige meie tarbija ja see hakkab väljenduma elektri hinnas.

Poliitikud räägivad palju elektri hinnast, mida tahetakse saavutada, elektri tootmishinnast, aga miskipärast unustatakse alati rääkimata, mis tuleb taristu hinnaks. Kuidas kujunevad võrgutasud? Vaadates, kui palju tuleb taristusse ja võrkudesse panustada, siis ennustan, et tulevikus moodustavad 80 protsenti lõpptarbija hinnast võrgutasud ja 20 protsenti on elektri osa. Tuleb teha asju talupoja mõistusega ja investeerida täpselt nii palju, kui meil on vaja. Eelkõige peab eesmärk olema

odav elekter ja selle saavutame, kui me ei investeerime üle. Maksimaksja ei peaks maksma energiatootmisüksuste eest, mis siia ära ei mahu!

ARVO ALLER: Roheäärmuslusega ei saa kaasa minna. Kui kliimaseadus lahti võtta, siis annab see võimaluse spekulatsioonideks. Eesmärk on 30 protsenti Eestimaast panna kaitse alla. Kuhu me sellega jõuame? Meil on Eesti metsadest praegu 22 protsenti kaitse all, [keegi ütleb vahele, et 32 protsenti – toim] või isegi 32, siis on meil kaks protsenti võimalust vähendada. Sealt tekib jälle võimalus kaubelda. Mõni teeb rohkem, mõni teeb vähem ja siis hakkame müüma oma kaitsealuseid asju. Kehtestame rannakaitsevööndi, jälle hakkame müüma. Me ei pea olema Euroopas need kõige esimesed. Soomlaste taktikat kasutades peaksime tegema nii vähe kui võimalik, et oma inimesi selle eest kaitsta.

Looduse mitmekesisuse direktiivi lükkas Euroopa Parlament tagasi, aga meie lähme sellega ikka edasi. Hakkame soid taastama, loodust taastama. Me läheme oma mõtetega edasi, ilma et Euroopa Liit meid selleks sunniks. Meil ei ole vaja selle hullusega kaasa minna, vaid me peame tegema seda, mis on Eesti rahvale kasulik.

Elektri hinna langetamiseks on üks asi põlevkivi, teine jälle päike, aga kui me müüme meres olevate tuulikute elektritoodangut välja, siis see ju ei anna meie inimestele mitte midagi. Kasu saavad Elering, Eesti Energia, ning võib-olla kaudselt ka Eesti riik oma eelarve täitmiseks. RMK tegevus tuleks üle vaadata, raie-mahud. Investeeringud lähevad välja, kuna rohehullud tulevad eriplaneeringutega sinna kõrvale ja ettevõtja lööbki käega ja ütleb, et ma lähen minema siit. Meil endal jääb ju toorainet selle võrra vähemaks, kui mõni tööstus läheb kõrvalriiki. Nii et ikka tuleb enda riigi sees toetada tööstust ja võimalikult keskkonnasõbralikult ja mitte selle äärmusega kaasa minna.

Tarmo Tamm (Eesti 200)

Foto: Erik Peinar

TARMO TAMM: Minu arvates on kliimakindla majanduse plaan suures plaanis väga hea. On hea, et tuleb seadus, mis arvestab ka majandusega. Kindlasti on seal nüanssides palju, mida saaks muuta.

Riigi tugi on ülioluline eriti uutele tehnoloogiatele. Sa ei saa hakata tegema täiesti uusi asju, see on üks suuremaid tööstuse pidureid. Teed väikse masina laboris valmis ja kui see töötab, siis suur tehas võib maksta 30–50 miljonit. Selle jaoks pank raha ei anna. Ütleb, et näita müüki, kuid seda ei ole, sest tehast ei ole. Riik võiks selle turutõkke kaotamiseks panustada, isegi osanikuks minna.

Ringmajandus on oluline, prügi on uus toore. Prügi võib mitut moodi koguda. Mina isiklikult koguks prügi märja ja kuivana ning sorteeriks jäätmejaamas ära. Prügi viide konteinerisse koguda tundub inimestele palju.

Tööstuses on puudu inimestest, kes suudavad teha kahte asja: mõelda ja oma kätega midagi teha. See on tänapäeval suhteliselt haruldane. Kui kätega tehakse, siis tavaliselt mõtlemisega on kehvasti. Haridussüsteem on ülioluline korda saada. Ma arvan, et siis on juba peaaegu kõik hästi, kui võtta arvesse kõike eelöeldut.

Ilma tööstuseta ei sünni innovatsiooni ega ole konkurentsivõimelist majandust

Kuna Reformierakond ei saanud oma esindajat vestlusringi saata, esindas neid hiljem kirjalikult Andres Sutt. Ta vastas samadele küsimustele, mida olid saanud vestlusringi ettevalmistamiseks selles osalejad.

Ilma tööstuseta ei sünni innovatsiooni ega ole konkurentsivõimelist majandust – tööstus on alati olnud muutuste ja innovatsiooni vedajaks. Ilma digitaliseerimise, tehisintellekti oskusliku kasutamise ja puhta energia pakkumiseta tööstusele kaob ekspordivõime. Riigi ülesanne on tööstuse transformatsiooni toetada. Seepärast on näiteks Taastuvenergia 2030 siht Eesti tööstuse konkurentsivõime üks aluseid.

Me võime uhkust tunda erinevate Eesti tööstusvaldkondade üle, olgu selleks masinatööstus, puidutööstuse eri harud, laevaehitus, puidukeemia või toidutehnoloogia. Aga ma ei eelistaks üht tööstust teisele, sest maailm vajab erinevatel aegadel erinevaid lahendusi, kuid üks on selge: iga edukas tuleviku tööstusettevõtte on ühtlasi tehnoloogiaettevõtte.

Tööstusele toob edu kolmnurk digiühiskonnast, rohereformist ja avatud talendipoliitikast.

Rohereformil on siin pea et kõige olulisem roll, sest ilma rohelise energiata või selgete kliimaeesmärkideta pole ükski riik ega majandus konkurentsivõimeline. Miks? Sest tarbijat huvitab keskkond ning toodete mõju keskkonnale.

Investeeringud tuuleparkidesse, päikeseenergiasse ning tuumaenergiasse annavad kõik tööstustele investeerimiskindlust juurde. Avatud talendipoliitika samuti, sest kvalifitseeritud tööjõu olemasolu on strateegilisest

Andres Sutt (Reformierakond)

Foto: Erik Peinar

vaatest võtmetähtsusega. Elukeskkonna kvaliteet on number üks kriteerium, mille järgi eriti COVID-i järgses maailmas rahvusvaheliselt konkurentsivõimeliste oskustega inimene ehk talent oma elukohta valib. Üha enam liiguvad investeeringud ja seeläbi ettevõtete peakontorid ja arenduskeskused sinna, kus on talendid ja mitte vastupidi.

Eestil on elukeskkonnana väga palju pakkuda: digitaalne ühiskond, palju ruumi ja puhas loodus, maailmatasemel haridus, kultuur ja gastronoomia. Siia juurde kiirelt arenev tehnoloogiasektor ja kaasaja tööstus, investeeringud ühendustesse, nagu näiteks Rail Baltic, ning visioon tunneliga ja õhu kaudu sujuvalt ühendatud Tallinna-Helsingi kaksiklinnast koos ambitsiooniga luua Soome lahe kallastele maailma suurima talendikontsentratsiooniga paik räägivad kõik Eesti poolt.